

Over helmplanters en vloedmerkbewoners

Vloedmerken op het strand raken met zand overstoven, een enkele dappere pionierplant weet zich te vestigen en door verdere samenwerking van wind en planten groeit het nieuwe duintje als kool.

Wie met deze schoolbanken-kennis in het achterhoofd onze kust bezoekt, komt meestal bedrogen uit. Geen begroeide vloedmerken, geen baby-duinen en zeker geen geleidelijke overgangen naar het achterliggend volwassen duinlandschap. Wel een strakke, hoge zanddijk, met prikkeldraad en bordjes: de zeereep, verboden toegang. Mooi is anders.

door PATRICK HOMMEL en DICK MELMAN

Toch blijkt er, voor wie wat beter kijkt, nog heel wat te genieten te zijn in dit ogenschijnlijk zo saaie randje van ons duinlandschap. De natuur is er een wereld van tegenstellingen waarin de plantengroei wordt bepaald zowel door de harde zilte zee-wind als door de opvallende mildheid van de winders. Zo alles-overheersend is de klimaatsinvloed in het zeereepmilieu, dat ondanks alle menselijke ingrepen het eigen karakter meestal nog duidelijk herkenbaar is. In een vorige aflevering van Duin (1985/4), hebben we hieraan al eens aandacht geschonken. Deze keer komen de menselijke bemoeienissen aan bod en de sporen die zij hebben achtergelaten.

HELMINPLANT

Deze bemoeienissen, die zeer verschillend van aard zijn, zijn bijna even oud als de duinen zelf. Vanaf de 14e eeuw wordt er in geschriften melding gemaakt van helminplant. Dit gebeurde zowel in de zeereep als in de binnenduinen. Men wilde daarmee zowel kustafslag tegengaan, als de landbouwgronden van het achterland beschermen tegen overstuiving. Daarnaast fungeerde de ingeplante helm ook als konijnvoer. Het konijn stond als jachtwild in hoog aanzien en als zodanig werd het gedurende lange perioden gekoesterd.

Het stuifvrij houden van de duinen in hun geheel is eigenlijk altijd bron van zorg geweest. Dat dit niet zo goed lukte, heeft verschillende oorzaken. Allereerst het helm planten zelf. De plicht tot inplant berustte zowel bij particuliere pachters, bij duindorpen als bij hoogheemraadschappen. Niet ieder nam deze taak altijd even serieus. De helmplanters zelf, zo blijkt uit een onderhoudsrapport uit 1796, gebruikten wel eens plantmateriaal van slechte kwaliteit (zonder wortels!), om in de toekomst ook van werk en dus van inkomsten verzekerd te zijn. Verder ondergroeven de konijnen hele duingebieden en was er vooral in de 16e en 17e eeuw sprake van overbeweiding. Ook onoordeelkundig opgezette landbouwingingen en houtroof zijn oorzaken van verstuiwing geweest.

Pas rond de laatste eeuwwisseling verbeterde de situatie aanmerkelijk toen de verantwoordelijkheid voor het duinonderhoud bij één instantie (het Hoogheemraadschap) werd ondergebracht. Overigens moest deze instantie hiertoe wel door de rechter worden gedwongen.

VAN ZEEREEP NAAR ZANDDIJK

Mede dankzij de inspanningen die de duinbeheerders zich de laatste eeuw getroosten, hebben zich sindsdien geen omvangrijke verstuiwingen meer voorgedaan. Toch is de verdediging tegen de zee nog altijd bron van zorg. De eisen die men aan de zeeweringskwaliteit van de duinen stelt, worden nog steeds opgeschroefd. Zo is ingevolg de Delta-wet van 1957 een minimum hoogte voorgeschreven. Onfeitenheden worden in deze eerste duinrij niet meer getolereerd; een strakke dijkvorm wordt nagestreefd, dit om de wind zo min mogelijk kansen te geven om gaten uit te blazen. Het voldoen aan deze eisen betekent een intensief onderhoud. Waar dat nodig is, wordt met zware machines zand van het strand naar boven geschoven, dat vervolgens met helm- of rietbossen wordt ingestoken. Om de groei van helm te stimuleren, strooit men wel kunstmest. Op plaatsen waar dit alles niet toereikend is, worden takkenbossen neergelegd, zandvangkragen ingegraven en soms zelfs palenrijen aangelegd.

ZEEREEPPLANTEN NIEUWE STIJL

Al dit gerommel heeft grote gevolgen. Allereerst verandert het landschappelijk aanzien enorm. Ook de plantengroei wordt sterk beïnvloed. We zien dat de vestigingsmogelijkheden voor landelijk heel algemene ruigtesoorten zoals met name de Akkerdistel toenemen, terwijl de natuurlijke vegetatiezonering

Helmplanters in het begin van deze eeuw. Het opvallende hoofddeksel van de "aanvoerder" is wat onverwacht in zo'n windrige omgeving.

Bistarwegras en Helm.

vervaagt. De belangrijkste oorzaken daarvoor zijn waarschijnlijk de veranderde bodemsamenstelling (denk aan het gebruik van slibhoudend strandzand) en de toename van beschutting aan de loefzijde als gevolg van het neerleggen van takkenbossen. De verstoring die het intensieve onderhoud met zich meebrengt, lijkt hier van minder belang; dat past immers goed bij de aard van de zeereep.

NIEUWE KANSEN VLOEDMERKSOORTEN?

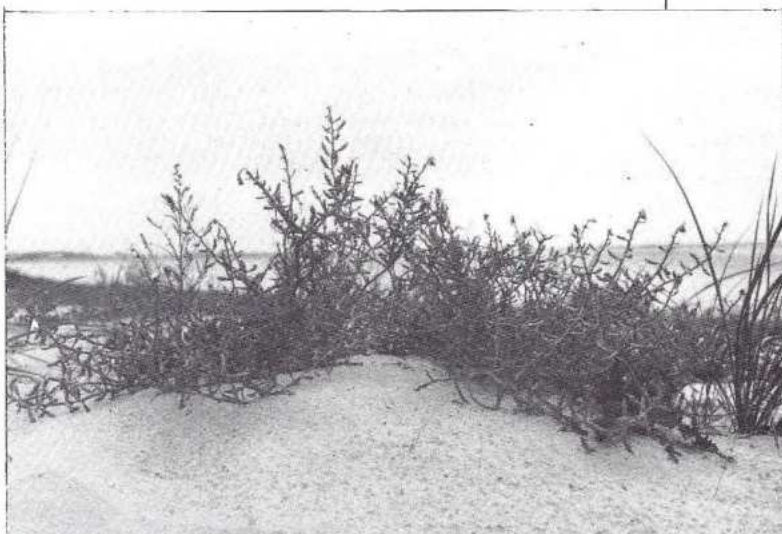
Voor een interessante groep planten, de vloedmerkbewoners, zijn er echter ook positieve kanten aan dit zeereepbeheer-nieuwe-stijl. In hun natuurlijk milieu komen deze soorten tegenwoordig weinig aan de bak. We leven in een tijd waarin de zee op de meeste plaatsen meer neemt dan geeft en de kustlijn te onrustig is voor de ontwikkeling van goed ontwikkelde vloedmerkbegroeiingen. Bovendien worden op vele plaatsen de vloedmerken netjes opgeruimd ten behoeve van de strandrecreatie. Nu blijkt uit vrij recent Belgisch onderzoek dat door het moderne zeereepbeheer surrogaat-standplaatsen voor deze planten kunnen ontstaan. De Zeeraket, een bekende vertegenwoordiger van de vloedmerkbewoners, kan in ons land vaak in lange smalle linten worden aangetroffen, onderlangs de op de zeereep neergeworpen takkenbossen. Ook van een andere vloedmerksoort werd al eens een positieve reactie op puur mechanisch geweld geconstateerd. Zo dook de uiterst zeldzame Gele Hoornpapaver op na het opblazen van bunkers en na een forse duinafslag op Voorne. Ook op het delven van graven op in het duin gelegen begraafplaatsen schijnt de soort goed te reageren.

Het gedrag van deze vloedmerksoorten kan natuurlijk geen pleidooi zijn voor meer gegrave en vervuiling in het duin. Netto levert het graven veel meer schade op dan - incidenteel optredende - winst. Voor wat betreft de kunstmatige vervuiling in de zeereep blijkt uit het bovengenoemde Belgisch onderzoek óók dat de winst aan vloedmerkplanten maar betrekkelijk is: bij een te grote aanvoer van organisch materiaal of slibrijk zand worden de vloedmerkplanten verdrongen door bijv. Akkerdistel.

RUIMTE VOOR NATUURLIJKE PROCESSEN

Verschillende aspecten van het zeereepbeheer en de

Patrick Hommel

De zeeraket op zijn natuurlijke standplaats: een overstoven vloedmerk van wierresten.

betekenis daarvan voor de plantengroei zijn aan de orde geweest. De gevolgen voor de achterliggende duinen zijn buiten beschouwing gebleven, hoewel deze zeker ook zeer vérstrekkend zijn. Zonder zeereepbeheer zouden de duinen wellicht grote oppervlakken aan de zee hebben moeten prijsgeven om maar iets te noemen. We mogen de helmplanters en hun trawanten daarom dankbaar zijn voor al hun inspanningen. Wel is het vanuit het oogpunt van natuurbeheer zeer wenselijk dat die inspanningen tot de zeereepstrook beperkt blijven, en ook daar zo bescheiden mogelijk gehouden worden. Geef natuurlijke processen in natuurgebieden zoveel mogelijk ruimte!

Patrick Hommel

Een fraai ontwikkelde vloedmerkbegroeiing met Zee-kool en (op de achtergrond) Zeepostelein en Bistarwegras. Langs de betrekkelijke rustige kusten van Oost-Denemarken zijn dergelijke situaties veel algemener dan langs onze onrustige kustlijn. Deze foto werd genomen aan het Kattegat (Oostkust van Jutland)

